

ПОНЯТТЯ, НАПРЯМИ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

CONCEPT, DIRECTIONS AND MEASURES FOR PREVENTION OF CRIME IN UKRAINIAN UNEMPLOYMENT

Британська О.В., аспірант кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної діяльності
Міжрегіональної академії управління персоналом

У статті охарактеризовано поняття, напрями та заходи запобігання злочинності неповнолітніх в Україні. Досліджено підходи до розуміння зазначених дефініцій, а також враховано досвід вітчизняних вчених з класифікації заходів запобігання злочинності неповнолітніх в Україні, а також досліджено практичні приклади такої діяльності.

На підставі загальнотеоретичного аналізу підходів до розуміння поняття «запобігання злочинності неповнолітніх» та окреслення його змісту, з'ясування основних заходів запобігання злочинності на надання їм характеристики, а також вивчення системи заходів запобігання злочинності неповнолітніх та підходів до їх класифікації автором досягнуто висновків, що запобіганням (чи попередженням) злочинності є різномірне соціально-профілактичне діяльність, що спрямована на усунення та перешкодження дії детермінантів (тобто негативних явищ) або недопущення вчинення діянь на різних стадіях злочинних проявів, що спричиняють появу певного виду злочинності з метою остаточного її подолання; сутністю та основними напрямками запобігання злочинності неповнолітніх в Україні є створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно прийнятої системи розуміння того, що таке злочин та формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та убезпечить його від долучення до злочинної діяльності, а також здійснення виховного впливу у разі якщо особа вже вчинила злочин; загально-соціальним запобіганням злочинності неповнолітніх є комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві; спеціально-кримінальним запобіганням злочинності неповнолітніх є система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення.

Ключові слова: «запобігання», «злочинність», «злочинність неповнолітніх», «злочин».

The article describes the concepts, directions and measures for the prevention of juvenile delinquency in Ukraine. The approaches to understanding these definitions are studied, and also the experience of domestic scientists on the classification of measures to prevent juvenile delinquency in Ukraine has been taken into account, as well as practical examples of such activity have been investigated.

Based on a theoretical analysis of approaches to understanding the concept of «prevention of juvenile delinquency» and outlining its content, clarifying the main measures to prevent crime in giving them characteristics, as well as studying the system of measures to prevent juvenile delinquency and approaches to their classification (author concludes or prevention) of crime is a multi-level social and preventive activity aimed at eliminating and preventing the action of determinants (ie negative phenomena) or preventing the commission of acts at various stages of criminal manifestations that cause the appearance of a certain type of crime with the aim of finally overcoming it; the essence and main directions of prevention of juvenile delinquency in Ukraine is creation of positive, socially approved activity of the juvenile, introduction to its consciousness of a faithful, socially accepted system of understanding that such crime and formation in the person of intolerance to their perpetration will help to prevent deformation engaging in criminal activity, as well as exercising educational influence if the person has already committed a crime; general social prevention of juvenile delinquency is a set of measures taken by state bodies, public organizations and other entities against minors in order to reduce contradictions and stabilize socio-economic, political, moral-psychological, legal relations in the state and society; special criminal prevention of juvenile delinquency is a system of special state bodies that function to influence criminogenic factors, as well as to determine the causes and conditions of juvenile delinquency and take measures to eliminate them.

Key words: «prevention», «crime», «juvenile delinquency».

Постановка проблеми. Охорона і захист прав і свобод людини і громадянина є найбільш актуальним питанням сьогодення. Сучасна Україна, що обрала своїм шляхом євроінтеграцію, має широкий спектр суб'єктів запобігання злочинності, що формують національну систему.

Актуальність даної тематики, на нашу думку, не викликає сумнівів, оскільки сучасний етап формування правової держави в Україні є досить динамічним, а оскільки утвердження інституту прав і свобод людини і громадянина є невід'ємними елементами даного процесу, потребують дослідження окремі аспекти, що загрожують його розвитку.

Злочинність неповнолітніх постає наріжним каменем у загальній злочинності, оскільки має певні особливості, а заходи запобігання їх певною мірою відрізняються від загальних. Проте, теоретичне осмислення відповідного питання, є не достатньо широким.

Спираючись на такий підхід, особливої гостроти та актуальності набуває питання запобігання злочинності неповнолітніх в Україні, а похідними у даній категорії є питання розширеного тлумачення поняття запобігання злочинності неповнолітніх, дослідження його напрямів та їх значення, а також аналіз заходів, що спрямовані на її ліквідацію.

Стан дослідження. Дослідження злочинності неповнолітніх та заходів протидії даному явищу є комплексним процесом, що відображається у таких працях таких вчених як: О. Колб, О. Михайлова, В. Мороз, Н. Пісоцької, Н. Шость, Н. Яницької та ін. Проте, не зважаючи на існуючі значні напрацювання, відповідна тематика, все ще потребує додаткових досліджень, в умовах сучасних викликів.

Мета і задачі статті. Метою статті є дослідження поняття, напрямів та заходів запобігання злочинності неповнолітніх в Україні. Постановка мети, в свою чергу, дозволяє окреслити перелік завдань, до яких відносяться: 1) Загальнотеоретичний аналіз підходів до розуміння поняття «запобігання злочинності неповнолітніх» та окреслення його змісту; 2) З'ясування основних заходів запобігання злочинності на надання їм характеристики; 3) Вивчення системи заходів запобігання злочинності неповнолітніх та підходів до їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, належить розтлумачити, що поняття запобігання злочинності, вченими трактується по-різному. А саме, А. Закалюк тлумачить його як різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст

та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії [1, с. 324].

Ряд правників визначають, що попередження (запобігання) є діяльністю держави, суспільства й окремих громадян щодо випередження, обмеження й усунення негативних явищ і процесів, що продукують та відтворюють певний вид злочинності, а також недопущення вчинення певного виду злочинів на різних стадіях злочинних проявів [2, с. 151].

Так, запобіганням (чи попередженням) злочинності є різнорівнева соціально-профілактична діяльність, що спрямована на усунення та перешкоджання дії детермінантів (тобто негативних явищ) або недопущення вчинення діянь на різних стадіях злочинних проявів, що спричиняють появу певного виду злочинності з метою остаточного її подолання.

Виходячи зі змісту криміногенних факторів підліткової злочинності, основні напрями її попередження можуть бути представлені таким чином: 1) коригуючий і оздоровчий вплив на мікро соціальне оточення підлітка, включаючи його сім'ю; 2) виховне та виправний вплив на особистість самого неповнолітнього; 3) усунення або мінімізація криміногенних факторів зовнішнього середовища, що оточує неповнолітнього; 4) організація позитивної соціально схвалюваної діяльності та дозвілля неповнолітніх [3].

На нашу думку, комплекс таких заходів дійсно може показати себе дієвим. Перш за все, варто акцентувати увагу на тому, що особистість – її поведінку, певні риси характеру, манери та цілі і бажання, формує її оточення (в своєму широкому розумінні, включаючи як близьке оточення так і звичайного випадкового співрозмовника), а саме тому, створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно сприйнятої системи розуміння того, що таке злочин та формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та забезпечить його від долучення до злочинної діяльності.

Поряд із цим, вченими констатується, що показники злочинності неповнолітніх, як і злочинності загалом, значною мірою залежать від соціально-економічного стану у країні. Значне загострення соціально-економічної ситуації потягло за собою поширення злочинності взагалі, у тому числі неповнолітніх [4, с. 179].

В. Голіна вважає, що інтегративна система організованої протидії злочинності, котра об'єднує різні запобіжні заходи, здійснюється на трьох рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному [5, с. 84].

Різні вчені відносять до заходів загальносоціального запобігання злочинності неповнолітніх відносять широкий спектр дій, проте загальноприйнятим, вважається, що це дії спрямовані на підвищення соціального захисту сімей з дітьми, збільшення матеріальної допомоги дітям-сиротам і дітям-інвалідам, реформування освітніх закладів, належне фінансове забезпечення праці вчителів і вихователів. Вони націлені на зменшення протиріч і стабілізацію соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві [6].

Соціальна робота із молоддю (тобто неповнолітніми) може включати в себе вплив шкільного середовища, вплив середовища різноманітних гуртків, секцій та додаткових занять, тобто, в такому відношенні суб'єктами впливу є вчителі, тренери, викладачі, а в певних ситуаціях значний вплив здійснюють неурядові громадські організації право-виховного і право-просвітницького впливу.

На загальносоціальному рівні запобігання злочинності також здійснюється різними органами державної влади й управління, а також громадськими організаціями та громадами, до безпосередніх функцій яких не належить

боротьба зі злочинністю. Профілактичний вплив здійснюється шляхом розроблення та реалізації різноманітних економічних та соціальних проєктів і програм, які також опосередковано сприяють втіленню спеціально-кримінологічних запобіжних заходів [5, с. 84].

Так, загально-соціальним запобіганням злочинності неповнолітніх є комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві.

До спеціально-кримінологічного запобігання вчені відносять дії (розраховані як на всіх неповнолітніх, так і на їх окремі групи), спрямовані на зменшення негативного впливу криміногенних чинників, а також заходи, скеровані на конкретних осіб з девіантною або злочинною поведінкою з метою недопущення виникнення антисуспільної мотивації [7].

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності здійснюється конкретними державними органами, для яких боротьба зі злочинністю, захист прав громадян є професійним обов'язком. У процесі своєї професійної діяльності спеціальні суб'єкти здійснюють вплив на криміногенні фактори, а також встановлюють причини та умови вчинення злочинів та вживають заходів щодо їх усунення [5, с. 85].

Згідно із Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [8], суб'єктами здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на такі державні органи:

1. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;
2. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції;
3. Приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;
4. Школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
5. Центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
6. Спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
7. Притулки для дітей;
8. Центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
9. Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Дана система органів передбачає комплексний підхід до запобігання, а також подолання та боротьби зі злочинністю неповнолітніх в Україні, оскільки без створення відповідної системи та визначення напрямів розвитку даного інституту не являється можливим здійснення заходів запобігання злочинності неповнолітніх. В свою чергу, взаємообумовленість функціонування зазначених інститутів, без сумніву є основним критерієм їх ефективності, оскільки лише комплексний підхід дає можливість ефективного запобігання злочинності неповнолітніх.

Допомогою правоохоронним органам, стає розширення мережі центрів медико-соціальної реабілітації дітей, хворих на наркоманію та алкоголізм. Також, сприяють профілактиці неповнолітньої злочинності відкриття молодіжних центрів праці, діяльність яких спрямована на професійну орієнтацію і працевлаштування молоді. На Національну поліцію України, відносно дітей покладено завдання забезпечення профілактичного впливу на під-

літків, які перебувають у конфлікті із законом, мінімізації негативного впливу правопорушуючої поведінки дорослих на дітей, захисту прав неповнолітніх [9, с. 260].

Так, спеціально-кримінальним запобіганням злочинності неповнолітніх є система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення.

Щодо індивідуальної профілактичної роботи, то зазвичай вона здійснюється щодо неповнолітніх, які відносяться до групи ризику вчинення злочину або вже вчинили злочин, у зв'язку з чим потрапили у поле діяльності суб'єктів профілактики, поставлені на профілактичний облік, відбувають покарання або знаходяться у профілактичних закладах, тощо [7].

На індивідуальному рівні запобігання полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), схильної до вчинення злочину, причин та умов, що детермінують поведінку цієї особи [5, с. 86].

Індивідуальна профілактика з огляду на об'єкти поділяється на: ранню, спрямовану на усунення або нейтралізацію негативних обставин формування криміногенної спрямованості особи неповнолітнього; безпосередню – спрямовану на усунення кримінальної мотивації, припинення протиправної поведінки неповнолітнього і протидію актуальній криміногенній ситуації; пост-кримінальну – запобігання рецидиву з боку неповнолітніх, які вже вчинили злочини [7].

Рання індивідуальна профілактика, спрямована, перш за все на запобігання злочинності неповнолітніх осіб, оскільки впливає безпосередньо на всіх молодих членів суспільства, докладаючи зусиль із правового та культурного виховання населення. Дана форма безпосередньо пов'язана із тлумаченням сутності негативу злочинної поведінки та роз'ясненням неприпустимості вчинення злочинів.

В свою чергу, безпосередня індивідуальна профілактика, має на меті виховний вплив на особу чи групу осіб, що збирається вчинити злочин чи вважає їх вчинення нормальним. Таким чином спричиняє загрозу поширення злочинної поведінки серед соціуму та може впливати на формування позитивного враження про злочинність в осіб, які до неї відношення не мають.

Також, пост-кримінальна профілактика здійснюється спеціально уповноваженими особами з метою роз'яснення та тлумачення особі, яка відбула чи тільки отримала покарання у будь-якому його вигляді, або після вчинення злочину сутності діяння, вчиненого нею. Полягає у використанні ряду психологічних та виховних методик і схем

кінцевою метою яких є запобігання повторності вчинення злочинів даною особою.

Висновки. Таким чином, на підставі загальнотеоретичного аналізу підходів до розуміння поняття «запобігання злочинності неповнолітніх» та окреслення його змісту, з'ясування основних заходів запобігання злочинності на надання їм характеристики, а також вивчення системи заходів запобігання злочинності неповнолітніх та підходів до їх класифікації автором досягнуто наступних висновків:

1. Запобіганням (чи попередженням) злочинності є різномірне соціально-профілактична діяльність, що спрямована на усунення та перешкоджання дії детермінантів (тобто негативних явищ) або недопущення вчинення діянь на різних стадіях злочинних проявів, що спричиняють появу певного виду злочинності з метою остаточного її подолання.

2. Сутністю та основними напрямками запобігання злочинності неповнолітніх в Україні є створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно прийнятної системи розуміння того, що таке злочин та формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та забезпечить його від долучення до злочинної діяльності, а також здійснення виховного впливу у разі якщо особа вже вчинила злочин.

3. Загально-соціальним запобіганням злочинності неповнолітніх є комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві.

4. Спеціально-кримінальним запобіганням злочинності неповнолітніх є система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення.

Індивідуальна профілактична робота включає в себе: ранню індивідуальну профілактику (спрямована, перш за все на запобігання злочинності неповнолітніх осіб, докладаючи зусиль із правового та культурного виховання); безпосередню індивідуальну профілактику (має на меті виховний вплив на особу чи групу осіб, що збирається вчинити злочин чи вважає їх вчинення нормальним); пост-кримінальну профілактику (здійснюється спеціально уповноваженими особами з метою роз'яснення та тлумачення особі, яка відбула чи тільки отримала покарання у будь-якому його вигляді, або після вчинення злочину сутності діяння, вчиненого нею).

ЛІТЕРАТУРА

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3-х кн. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с
2. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчинюються у сімейно-побутовій сфері / Б. М. Головкін. – Харків : ППВ Нове слово, 2004. – 251 с.
3. Кримінологія : учебник для бакалавров / В. И. Авдийский [и др.] ; отв. ред. В. И. Авдийский. — М. : Издательство Юрайт, 2015. — 351 с. — (Серия : Бакалавр. Академический курс). — ISBN 978-5-9916-3621-6.
4. Александров Ю. В. Кримінологія: Курс лекцій / Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. – К. : МАУП, 2002. – 295 с.
5. Курс лекцій по кримінології : учебное пособие / под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). – Х. : Одиссей, 2006. – 280 с.
6. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
7. Фіалка Михайло Ігорович, Неповнолітня злочинність: сучасний стан та напрямки профілактики // ISSN 2304-4556 Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 5 – [електронний ресурс] – режим доступу: http://files.visnikkau.org/200001344-2233523267/visnyk5_17.pdf
8. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.
9. Кримінологія. (Особлива частина) : навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Харків : Вид-во ХНУВС, 2011. – 390 с